

Feyerabendově díle. Zajímavé je jeho zdůraznění, že na Feyerabenda měl poměrně velký vliv i Popper, filozof, kterého Feyerabend ve svých dílech téměř systematicky napadá. Rozebírá jeho pojem epistemologického anarchismu a jeho kritiku Kuhnova pojetí vývoje vědy (střídání normálních období s revolučními), stejně jako jeho absolutizaci principu nesouměřitelnosti teorií. Uzavírá, že „nedůslednost v názorech Feyerabenda obsahuje kromě nepochybných pozitivních prvků, jako jsou kritika dogmatismu a absolutizace logických metod analýzy ve vědě, i zpochybnějí pravdy a vědecké racionality“ (s. 211).

Posledním předmětem Demjančukova výkladu je finský filozof J. Hintikka. Ten začal působit v době, kdy logický empirismus hledal východisko pro řešení otevřených problémů v moderní logice. Hintikka obhazuje jednotu filozofie a logiky při filozofické reflexi vědy. Demjančuk se zabývá jeho rozlišením hloubkové a povrchové informace a především jeho výzkumem problematiky možných světů, jejichž sémantika podle jeho názoru modeluje některé aspekty reálného procesu poznání.

V závěru Demjančuk charakterizuje vývoj filozofie vědy jako vývoj od určitého statického pohledu na vědu u logických empiriků přes dynamiku a zapojení do kulturního kontextu v kritickém realismu a historické škole k rozvíjení sofistikované verze empirismu v analytické tradici. Tvrdí, že „v tomto smyslu dochází k nalezení určitého konsensu uvnitř filozofie vědy“ (s. 235).

Demjančukova kniha je dobrým a instruktivním popisem toho, co se ve filozofii vědy v minulém století událo. Demjančuk vychází z primární literatury a srozumitelným jazykem přibližuje čtenáři základní problémy, s nimiž se tato disciplína setkává i pokusy o jejich řešení. Dá se očekávat, že jeho práce naleznou u zájemců o tuto problematiku kladný ohlas a některé z nich povzbudí i k dalšímu samostatnému studiu. Tím spíše mrzí některé formální nedostatky, které jsou do značné míry i záležitostí redakce. Je to za prvé dost neobvyklé používání „s“ a „z“, takže se můžeme setkat např. s tvarem „filosofie pozitivizmu“, který podle mého názoru neodpovídá ani momentálně dost liberálnímu pravidlům pravopisu. Vedle toho se v seznamu literatury dvakrát objevuje Toulminův *Return to Reason* (s. 242). Tyto nedostatky poněkud ruší při čtení, nicméně nemohou oslabit celkový velmi dobrý dojem z Demjančukovy knihy.

Ivana Holzbachová

Milan Znoj (ed.): *Šance otevřené společnosti. K poctě Karla Raimunda Poppera*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1999, Studia philosophica XIII, Praha: Karolinum 2002, 116 s.

Dílo K. R. Poppera, jedné z velkých postav filozofie 20. století, zasáhlo přinejmenším dvě disciplíny – filozofii vědy a filozofii společnosti. Sborník ke stému výročí Popperova narození je z druhé oblasti, zkoumá různé aspekty Popperových názorů nebo jeho působení na politiku. Josef Moural v příspěvku *Otevřená společnost: geneze a kontext* vhodným způsobem uvádí celou problematiku tak, že připomíná období formování Popperových názorů a historii psaní knih, o něž se jeho význam jako filozofa společnosti opírá – Otevřené společnosti a jejich nepřátel a Bída historicismu. Čerpá přitom částečně z knihy M. H. Hacoheha o první části Popperova života, jejíž je jeho stať zároveň velmi poučenou recenzí. Všíma si historického i osobnostního kontextu Popperovy práce.

Stať Jiřího Musila *Který druh historicismu kritizoval Karl Popper?* se jakoby rozpadala do dvou nesourodých částí. V první se vypořádává s Popperovým pojetím historicismu a způsob jeho práce může čtenáři způsobit bolení hlavy. Částečně je to dáno i tím, že sám Popper pod pojmem „historicismus“ skrývá přinejmenším dvě formy myšlení. Nicméně ani to neopravňuje Musila k tomu, aby zaměňoval výrazy „historismus“ a „historicismus“, a tím zmatek ještě zvětšoval. Závěrečná část pátá pak zajímavě poukazuje na to, že problémy, na něž svým způsobem reagoval Popper, zůstávají předmětem tážání badatelů v oblasti společenských věd, avšak způsoby jejich zkoumání i náznaky řešení se od Popperových dob změnily.

Milan Znoj zkoumá *Kritický racionalismus z morálního hlediska*. Odmítá myšlenku, že Popperova politická teorie je jen aplikací jeho vědecké metodologie na společnost a politiku. Poukazuje

na analogie mezi Popperovým přístupem k vědecké metodologii a k základním pravidlům zkoumání společnosti a vidí ji v hledání něčeho (přesvědčení a hodnot), které stojí za racionálními postupy a postojí a podmiňují je. Poukazuje zde na Kantův vliv na Popperovo myšlení.

Miroslav Novák porovnává *Poppera a Schumpetera: Dvě neklasické teorie demokracie*. Oba myslitelé kritizují klasické teorie demokracie. Zdůrazňují, že demokracie nemůže být vládou lidu. Popperova teorie však v sobě nenese „elitářské“ prvky, které bývají vytýkány Schumpeterovi. Popper považuje za základní možnost vyměnit v demokratickém režimu vládcu pokojnou cestou – svobodnými volbami. Zaujímá přitom k otázce politické kompetence řadových občanů méně skeptické stanovisko než Schumpeter. Novák se domnívá, že v dnešním období se lze v úvahách o systému vlády inspirovat Popperovými myšlenkami.

Také Zuzana Parusníková zdůrazňuje jednotu Popperova díla. V příspěvku *Otevřená společnost – otevřené myšlení; jednota metody ve filozofickém díle K. R. Poppera* poukazuje na to, že procedura falzifikace a metoda pokusu a omylu se uplatňují v obou sférách Popperova zájmu – ve filozofii vědy (přerůstající obecněji v problematiku růstu poznání) a v teorii společnosti. Zmiňuje se o některých kritikách zaměřených na možnosti zjednodušení interpretace společnosti v Popperově díle (Adorno), domnívá se však, že je především nutno ocenit Popperovo zdůraznění jedince, jeho politický realismus a dějinný optimismus.

Marek Hrubec hledá *Hegelovské předpoklady otevřené společnosti*. Už tato otázka obsahuje kritiku Popperova negativního přístupu k Hegelovi. Hrubec zasazuje Hegelovu filozofii do kontextu jeho doby a odmítá interpretace, jež v ní vidí předchůdkyni totalitárních ideologií. Zastavuje se u rozboru Hegelových názorů v dílech Ch. Taylora a J. Rawlse a poukazuje na to, že tito autoři jsou schopni na rozdíl od Poppera Hegelovu teorii částečně přijmout. Inspirativní může podle jeho názoru být především Hegelovo pojetí pospolitosti.

Miloš Havelka se ve stati *SPD a kritický racionalismus Karla R. Poppera* zabývá konkrétními důsledky Popperových názorů v politice. Popper se pro SPD stal zajímavým „především svou snahou o formulaci nových pravidel politického diskurzu“ (s. 86). Pro jeho potřeby jsou podle Havelky důležité Popperovo pojetí kritičnosti, falibilismu a falzifikace a také jeho odmítnutí historicismu. Jejich důsledky pro politické uvažování pak Havelka v dalším textu rozebírá a konstatuje, že přispěly k prosazení požadavků racionálního pročišťování jak vnitrostranických, tak veřejných politických diskusí.

Václav Žák v článku *Historická podmíněnost otevřené společnosti* poukazuje na to, že Popperův pojem otevřené společnosti vznikl v přesně definovatelných historických podmínkách a že Popper sám neměl představu o tom, jak bránit demokratické instituce v zemích, které prošly jiným vývojem než „tradiční“ demokracie. Proto je podle Žákova názoru naivní snažit se aplikovat jeho myšlenky na státy, které za sebou mají jinou historii. A to se týká i těch států, které se o demokracii pokoušejí v dnešní Evropě.

Martin Profant se zabývá dílčím problémem, jemuž se Popper okrajově věnoval na konci svého života. Jeho stať nese název *Otevřená společnost a moc televize*. Popper se domníval, že televize demokracii ohrožuje. Profant resumuje jeho důvody a vyvozuje z nich závěry pro současnou situaci. Ukazuje však na to, že problém zůstává otevřený – pro Poppera i pro nás.

Pavel Barša se popperovské problematiky týká jen nepřímo. Jeho tématem je *Rawls v postkomunistické Evropě*. Souvislost s popperovským tématem je v tom, že i Rawls, byť zpočátku v menší míře, se stal součástí diskusí o možnosti budování demokracie v postkomunistických zemích. Barša konstatuje, že Rawlsovy názory se vyvíjely: pozdní Rawls omezil platnost své teorie na společnosti, které jsou již liberální a tím liberály v nových demokraciích zklamal. I proti tomuto zklamání chce Barša bojovat poukazem na to, že úlohou liberálů v neliberálních společnostech je povzbuzovat lidi k tomu, aby prováděli racionální volby a vedli rozumný dialog.

Jak poznamenal Milan Znoj v úvodu k celému sborníku, autoři příspěvků nechtěli oprášovat tradice. Hledají a nacházejí to, co je v Popperově díle živé, to znamená problematique a hodné diskuse. Domnívám se, že v tomto ohledu je jejich sborník úspěšný, a právě proto je důstojnou připomínkou Popperova myšlení.

Ivana Holzbachová